

analizira situaciju konsolidiranja obrane Hrvatsko-Slavonskoga Kraljevstva od 1520-ih do 1550-ih, kad su napadi Osmanlija sve intenzivniji. Neefikasnost obrambenoga sustava nakon 1526. otežana je smrću kralja Ludovika II., borbom za prijestolje i nesuglasicama među vladarima i staležima. Unatoč tome, pokušaji jačanja obrambene crte nastavili su se, osobito u Senju i Bihaću, koji su postali ključna uporišta nakon gubitka Knina, Jajca, Like i Krbave. Nakon opsade Beča 1529., austrijski nadvojvoda i lokalni plemići počeli su konkretno sudjelovati u obrani tih područja, uključujući financijsku i vojnu pomoć, dok su zapovjednici nastojali osigurati sredstva za obranu političkim i diplomatskim kanalima. Klaužer pokazuje kako su, unatoč financijskim poteškoćama i političkoj neodlučnosti, određena sredstva ipak stizala do hrvatskih vojnih postrojbi. Istražuje i probleme korupcije, kašnjenja u isplatama te sukobe interesa između lokalnih i carske vlasti.

Radom Željka Holjevca *Posljedice Bernardinova govora: Ogulinska kapetanija* završava središnji dio zbornika. Ovaj članak istražuje posljedice Bernardinova govora, posebno u vezi s osnivanjem Ogulinske kapetanije. Holjevac analizira kako su se političke odluke donesene u Nürnbergu 1522. odrazile na vojnu organizaciju u Hrvatskoj. Pokazuje da je uspostava kapetanije bila dio širega sustava obrane od Osmanlija, ali i da su lokalni plemići poput Frankapana igrali ključnu ulogu u njezinu funkcioniranju. Autor također istražuje arhivske izvore koji svjedoče o organizaciji, financiranju i vojnoj strategiji Ogulinske kapetanije.

Nakon središnjega dijela zbornika priložena je *Riječ Mirjane Matijević Sokol* na predstavljanju knjige Ivana Jurkovića i Violete Morretti *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku* u Ogulinu 1. listopada 2022., dok se na samom kraju izdanja nalazi *Kazalo osobnih i zemljopisnih imena*.

Zbornik radova *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku. 500. obljetnica (1522. – 2022.)*

izniman je doprinos poznavanju hrvatske kasnosrednjovjekovne i ranonovovjekovne povijesti u kontekstu osmanske opasnosti, političkih utjecaja na konsolidaciju obrane granica Hrvatskoga Kraljevstva i pozicioniranje obitelji Frankapan u širem europskom političkom kontekstu vremena. Tekstovima koji proučavaju različite teme, obrađene na temelju neobjavljenoga arhivskoga gradiva i korištenjem multidisciplinarnoga pristupa, zbornik nudi pregršt novih saznanja o turbulentnom razdoblju hrvatske povijesti, ali i ostavlja prostora za daljnja istraživanja utjecaja govora Bernardina Frankapana na organizaciju obrane i situaciju na hrvatskim prostorima u prvoj polovini 16. stoljeća.

Matea Jurić Matulić

Robert Skenderović, Milan Vrbanas, ur., *Od „Sclavoniae” do Slavonije. Pojam, opseg i granični položaj u srednjem i ranom novom vijeku, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2024, 554 stranice*

Zbornik radova *Od „Sclavoniae” do Slavonije. Pojam, opseg i granični položaj u srednjem i ranom novom vijeku* donosi radove sa znanstvenoga skupa održanog 2021. u Slavonskom Brodu kojima se nastavljaju pokušaji mnogobrojnih povjesničara u egzaktnijem identificiranju geneze i opsega horizonima Slavonija u srednjem i ranom novom vijeku. Koristeći pozamašan broj objavljenih, ali i neobjavljenih izvora, radovi analiziraju razvoj političkoga i geografskoga poimanja Slavonije u odnosu na Hrvatsku, Dalmaciju i cjelokupne Zemlje krune sv. Stjepana. Zbornik sadržava 18 radova hrvatskih i stranih autora. Određeni autori analiziraju i percepciju Slavonije prema stranim, osmanskim i europskim izvorima. Dio radova osvrtće se i na strukturu stanovništva i gospodar-

sko-društvene elemente života u srednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj Slavoniji.

Prva dva rada odnose se na genezu horonima Slavonija te kako se korištenje njegovih različitih oblika mijenja do 13. stoljeća. U prvom, *Ime i pojam „Slavonija” u ranom srednjem vijeku (do 1100.)* (17-68), Stanko Andrić iznosi opsežnu analizu nastanka i razvoja pojmova *Sclavinia*, *Sclavenia*, *Sclavania*, *Sclavia*, *Sclavonia* u latinskim i grčkim izvorima te interpretira kako navedena imena prije svega označavaju etno-politički posebnu organizaciju određenoga prostora koji je naseljen Slavenima, a u sebi sadržava manje zasebne političke cjeline poput Hrvatske, Travunje itd. Poistovjećivanje tih pojmova u latinskim izvorima, većinom franačke provenijencije, sa širom slavenskom etno-političkom kategorijom vidimo i kod korištenja tih varijanti za sve zemlje nastanjene Slavenima od Elbe do Jadrana. Iz priloženog u radu vidljivo je da varijante pojma *Sclavonia* često obuhvaćaju više država, pogotovo na području jugoistočne Europe. Pri kraju rada autor kratko raspravlja o vrlo kasnoj upotrebi najkraće varijante horonima, *Sclavia*, koja je izvedena iz etnonima *Slavus*, a šire korištenje pronalazi tek u 12. stoljeću.

Antun Nekić u „(*Tota*) *Slavonia*”: *spektar značenja u 13. stoljeću* (69-98) donosi kronološki nastavak rasprave o značenju horonima u Ugarskom i Hrvatskom Kraljevstvu. Naglasak se stavlja na pogled dvora prema definiranju pojma Slavonije i koje je teritorije tijekom prve polovine 13. stoljeća dvor počeo tretirati kao Slavoniju. Autor se fokusira na dukate i teritorije ili mjesta koja dukat *Sclavonia* obuhvaća. Geografske granice horonima poput Drave i Gvozda također se navode, ali na primjeru teritorija koji se nalaze sjeverno od Drave, a pripadaju pod dukat *Sclavonia*, postaje jasno da je horonim definiran prije svega političkim odlukama dvora, a tek se zatim određena geografska obilježja uzimaju kao upečatljive granice s drugim dukatima Kraljevstva. Zbog političkih sukoba unutar kraljevske obitelji, ali

i plemstva, autor pojam tretira kao izrazito prilagodljiv i s vremenom promjenjiv, navodeći da je, ovisno o vladaru i periodu, pod okvirnu upravu hercega ili bana slavonskoga dukata dolazila Hrvatska s Dalmacijom jer je ugarski dvor sve navedene zemlje smatrao „zemljom Slavena”.

Slavoniju kao zemlju prijestolonasljednika ugarske krune promatra Gábor Barabás u radu *Ugarski hercezi u Slavoniji u 13. stoljeću: zemlja prijestolonasljednika?* (99-118). U tekstu autor navodi da nas, iako nemamo izravnih pisanih odredbi, skup dokaza jasno upućuje na to da je ugarski dvor teritorije Dalmacije, Hrvatske i Slavonije smatrao zemljama kojima upravlja prijestolonasljednik Kraljevstva. Autor uzima u obzir iznimke toga pravila tijekom vladavine Kolomana i Bele kao hercega Slavonije s obzirom na to da su obojica bila mlađi sinovi kralja. Prema autoru, te iznimke u pravilu proizlaze iz izvanredne situacije koja je u oba slučaja u tom trenutku zadesila Kraljevstvo, prije svega sukobi unutar kraljevske obitelji, koji su kod Kolomana bili dodatno prekinuti invazijom Mongola. Unatoč navedenim problemima, autor zaključuje da je postojao očiti običaj postavljanja prijestolonasljednika ugarske krune na položaj vladara cijele Slavonije.

Negativnim stereotipima o slavonskom stanovništvu nastalim na temelju putopisa proizašlih iz prolaska križara tijekom 1. križarskog rata kroz Hrvatsku, Dalmaciju i Slavoniju bavi se Trpimir Vedriš u radu *Dalmatinci i drugi Slavonci: prilog raspravi o uporabi pojma „Slavonia” u razvijenome srednjem vijeku* (119-148). Koristeći izvore poput benediktinskih i franjevačkih kronika, izvještaja i životopisa, autor uspoređuje diskurs o Slavoniji u njima sa starijim venećanskim kronikama i putopisima križara te uviđa postojanje ustaljenoga negativnog stereotipa o Slavoniji kao neciviliziranoj, barbarskoj zemlji divljaka. Zatim se elaborira da je percepcija Slavonije kao divlje i egzotične zemlje bila dodatno pojačana političko-kul-

turološkim sudarom dalmatinskoga primorja sa slavenskim zaledem. Franjevačko misionarsko djelovanje, a poslije i razgranata mreža franjevačkih institucija donosi više informacija o Slavoniji, ali i dalje geografski vrlo fleksibilno tretira taj horonim te, potaknuta neugodnim prijašnjim iskustvima franjevaca u njoj, Slavoniju nastavlja tretirati kao zemlju na periferiji civiliziranoga svijeta.

Mrvoje Kekez u radu naslovljenom *Prometna povezanost srednjovjekovne Slavonije: primjer skele na rijeci Savi kod Gradiške* (149-206) pobliže približava i razrađuje u historiografiji slabo obrađenu temu strateške važnosti riječnoga prometa i riječnih prijelaza u Slavoniji tijekom srednjega vijeka. Najprije opisuje povezanost srednjovjekovnoga prostora s postojećom mrežom antičkih cesta i riječnih putova, u kojoj je čak antički Servicij (Bosanska Gradiška) služio kao sjedište riječne flotile rimske vojske. Većinu rada autor posvećuje važnosti srednjovjekovne skele kod Donje Gradiške kao mjestu velike gospodarske aktivnosti, ali još važnije – dolaskom Osmanlija na ove prostore – mjestu koje počinje imati sve veći vojno-strateški značaj, pogotovo kao jedan od glavnih pravaca prijelaza kršćanskih snaga prema Bosni i Jajcu od 1463. do 1526. godine. Nakon pada Jajca i posljedičnoga kasnijeg pada same Gradiške to mjesto postaje ključna točka za osmanske prelasku Save za daljnja osvajanja. Pri kraju rada autor donosi i više ilustriranih prikaza, rekonstrukcija i slikovnih izvora samoga naselja i utvrđenja koja su se izgrađivala tijekom srednjega i ranoga novog vijeka, ukazujući na stratešku važnost toga prijelaza duboko u 18. stoljeću.

O problemu korištenja pojma Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo u hrvatskoj historiografiji te kako je uopće do uporabe toga pojma došlo raspravlja Ivan Majnarić u radu *Zemlje i kraljevine: o historiografskom nazivlju države u svjetlu kasnosrednjovjekovne političke teorije* (207-256). Autor započinje kritikom akademske zajednice zbog manjka volje pri napuštanju tehničkih termina

usidrenih u spoznajama koje su odavno prevladane novim i boljim razumijevanjem određene tematike. Zatim kronološki izlaže korištenje pojma *Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo* u historiografiji, navodeći upravo dugotrajnost uporabe te sintagme kao jedini legitimni argument za nastavak njezina korištenja. Potom usložnjavanje problema nastalih korištenjem navedene sintagme ponajviše tijekom 19. stoljeća biva elaborirano uz korištenje tabličnoga prikaza, nakon čega autor detaljno razjašnjava kako se politička stvarnost 19. stoljeća projicirala na srednjovjekovnu povijesnu zbilju. U drugom dijelu rada analizira međuodnos pojmova Ugarska, Slavonija, Hrvatska i Dalmacija unutar koncepta kompozitne države na primjeru *Archiregnum Hungaricum*, dodatno razlažući da korištenje svih sintagmi/horonima u srednjovjekovnom periodu ovisi o političkom ili geografskom kontekstu u trenutku nastajanja određenoga izvora. Za kraj autor poradi budućnosti hrvatske historiografije zagovara korištenje pojma *Zemlje sv. krune Ugarske* ili *krune sv. Stjepana* istovremeno s partikularnim nazivljem zemalja ili dijelova države kao što su *Kraljevstvo Hrvatske i Dalmacije*, *Kraljevina Slavonija* ili bilo koji drugi dio države na način kako je on bio pretežito nazivan u historiografiji prije 19. stoljeća.

Silvija Pisk u „*Ordo sancti Pauli primi Eremitae in regno nostro Sclavonie*”: *prilog raspravama o opsegu Slavonije u kasnom srednjem vijeku na primjeru pavlinskih samostana* (257-276) donosi zorni prikaz rasprostranjenosti deset pavlinskih samostana na području Slavonije od 14. stoljeća. U radu doznajemo da je njihovo djelovanje moguće rekonstruirati ponajviše zbog preko 1400 isprava pavlinskih samostana u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Zatim autorica kronološkim redom prolazi svih deset samostana, njihovo osnivanje, njihove glavne značajke i konačnu sudbinu. Zaključno stavlja fokus na obilje informacija koje su nam u svojim dokumentima ostavili spomenuti samostani, čija je aktivnost uglavnom pre-

stala ili zbog osmanske opasnosti ili samim ukinućem reda krajem 18. stoljeća.

U zajedničkom radu naslovljenom *Percepcija upravno-teritorijalnog položaja srednjovjekovne Slavonije u međunarodnim povijesnim atlasima* (277-306) Dubravka Latinčić i Krešimir Regan iznose podatke iz 22 (od 57 pregledanih) međunarodna atlasa koji su sadržavali podatke o srednjovjekovnoj Slavoniji ili o državnim tvorevinama izravno povezanim s genezom horonima Slavonija. Zatim autori prikaze Slavonije u atlasima dijele ovisno o historiografskom podrijetlu. Zasebno navode atlase njemačke, mađarske, američke, britanske, srpske i drugih europskih historiografija. U radu se u analizi jasno stječe dojam da, iako je Slavonija najviše zastupljena u atlasima mađarske historiografije, u njima njezin status kao dio Ugarske, a ne kao zaseban dio Kraljevstva, i crtanje granica na štetu Hrvatske dovode do nesklada s atlasima drugih historiografija, koji Slavoniju, ne uvijek, ali mnogo češće, gledaju kao zasebnu zemlju Krune sv. Stjepana.

Melina Rokai analizira pogled engleskih i britanskih putnika na Slavoniju u radu *Slavonija u delima engleskih i britanskih putnika od srednjeg veka do modernog doba* (307-326). Najčešći tip putnika i putopisa koji autorica obrađuje do 16. stoljeća vezan je uz hodočašća prema Svetoj zemlji te se njihovi autori zadržavaju u Slavoniji prolazno, samo nekoliko dana. Izvori naglasak stavljaju na dalmatinske gradove, poglavito Dubrovnik, koje ponekad u izvorima putnici vrlo fleksibilno uključuju pa isključuju izvan imaginarnih okvira Slavonije. Poistovjećivanje Dalmacije i Slavonije također nije bilo strano britanskim hodočasnicima. Autorica tek u izvorima iz 17. stoljeća i nadalje počinje pronalaziti razlikovanje Dalmacije i Slavonije kao dviju zasebnih regija ili kraljevstava. Na kraju tek putopisi i izvori 18. i 19. stoljeća Slavoniju počinju gledati kao upravno-pravnu jedinicu, a ne kao zemlju nastanjenu Slavenima s vrlo fluidnim granicama podložnim subjektivnom tumačenju.

Novu točku gledišta donosi Dino Mujadžević u analizi *Pojam i granice Slavonije u osmanskim narativnim izvorima* (16. i 17. stoljeće) (327-356). Glavna razlika koju autor zamjećuje u poimanju Slavonije u osmanskim izvorima jest smještanje horonima isključivo u dijelove omeđene Dravom i Murom koji su pod kontrolom kršćanskih snaga, a zapadno od Čazmanskoga sandžaka. Iako prvi ulazak horonima u osmanske izvore možemo pronaći početkom 16. stoljeća, autor smatra da Slavonija nije bila previše zanimljiva osmanskim autorima da joj se posveti detaljnija pozornost u nekom djelu, premda je u velikom broju izvora površno spomenuta, poglavito jer se nalazila na periferiji glavnih pravaca osmanskih osvajanja. Kao zanimljivost autor navodi često pojavljivanje dvočlane sintagme sastavljene od horonima Hrvatska i Slavonija. U 17. stoljeću u skladu s izvorima kršćanske provenijencije pojam Slavonija i u osmanskim izvorima počinje obuhvaćati cjelokupno područje između rijeka Save i Drave.

Anđelko Vlašić u radu *Kako su Osmanlije nazivali Slavoniju? Osmansko administrativno nazivlje za prostor ranonovovjekovne Slavonije* (357-376) donosi vojno-upravne i upravno-sudske nazive teritorija koje možemo pronaći na području srednjovjekovne i ranonovovjekovne Slavonije. Autor navodi dva ključna razdoblja u kojima se formiraju nazivi za područje Slavonije. Prvo je od 1526. do 1591., kad Osmanlije napuštaju dijelove zapadne Slavonije koje su kontrolirali četrdesetak godina, a drugo razdoblje traje od 1591. sve do Velikoga turskog rata. Autor iznosi da osmanski izvori i osmanska vlast na Slavoniju ne gledaju kao na homogeno područje, nego kao na skup triju ili četiriju sandžaka, ovisno o kojem razdoblju govorimo. I paralelna sudsko-upravna podjela na kadiluke i nahije posjeduje svoju vlastitu logiku imenovanja teritorija te čak znatno preuzima predosmanska imena feudalnih posjeda. Jedinu važniju iznimku u imenovanju stanovništva i teritorija autor vidi na

primjeru naseljavanja Vlaha i uspostavi horonima Mala Vlaška.

Rad Szabolcsa Varge *Hrvatsko-slavonski staleži na ugarsko-hrvatskim saborima u Požunu i Šopronu u 16. i 17. stoljeću* (377-404) detaljnije razlaže svezu hrvatskih i slavonskih staleža s Ugarskim saborom u Požunu. Iz analize zahtjeva i izaslanstava slavonskih staleža prema Ugarskom saboru tijekom 16. stoljeća vidljivo je da su glavni interesi slavonskih staleža bili vezani uz vojne potrebe ili probleme nastale zbog osmanskih osvajanja ili stranih vojnih posada. Također se u radu vidi da su slavonski staleži na Ugarski sabor gledali kao na mjesto gdje se njihovi zahtjevi mogu ispuniti, a interesi uspješno zastupati. S vremenom prisutnost izaslanstava hrvatsko-slavonskoga sabora od 1575. postaje trajna, rasprave i interesi počinju uključivati i tematiku protestantsko-katoličkih odnosa, vjerskih sloboda i banske časti. Autor nadalje iznosi da zastupljenost hrvatskih i slavonskih staleža u Ugarskom saboru tijekom 17. stoljeća postaje toliko snažna da ti staleži, ponajviše hrvatski, na sebe ne gledaju kao na predstavnike države podređene Ugarskoj, nego kao na predstavnike potpuno ravnopravne kraljevine bez obzira na moguća drugačija razmišljanja u Ugarskoj.

Rekonstrukciju povijesne zbilje na području Slavonije od 1590. do 1650. donosi Goran Dejanović u radu *Okolnosti prve polovice 17. stoljeća u Slavoniji prema putopisu Evlije Čelebija i zapisima Jurja Rattkaya* (405-427). Najprije iznosi kratki pregled demografske i gospodarske krize koja je pogodila Slavoniju neposredno po završetku Dugoga rata. Neučinkovita administracija Slavonije od strane Osmanlija dovodi do rastuće hajdučije i polako sve veći faktor sigurnosti u Slavoniji biva habsburška vojna uprava. Zatim na primjeru Jurja Rattkaya s kršćanske strane i Evlije Čelebija s osmanske dobivamo dva oprečna uvida u kulturološke, političke i društvene prakse prve polovice 17. stoljeća u Slavoniji. Kod Rattkaya je fokus na stjecanju posjeda, sudjelovanju u ratovima te pokušajima

jima političkoga uspona na sve više položaje unutar Kraljevstva. Čelebi u svojim djelima Slavoniju opisuje u više navrata, kako ga je služba njome pronijela, te autor naglašava upitnu vjerodostojnost određenih opisa Slavonije koje prenosi Čelebi. Kao kulminaciju rada autor donosi usporedbu Nikole VII. Zrinskog iz dva gledišta: Čelebijeva *Putopisa* i Rattkayeva *Spomena*, analizirajući također određene teme ili kontekst koji su ta dva izvora odlučila, vrlo vjerojatno namjerno, izostaviti.

Prikaz Slavonije na osmanskoj karti u boji s početka 18. stoljeća donosi Elma Korić u radu *Slavonija na jednoj koloriranoj osmanskoj karti s početka 18. stoljeća* (427-438). Najprije dobivamo kratki pregled razvoja kartografije u Osmanskom Carstvu, a zatim autorica fokus stavlja na titularnu kartu nepoznatoga osmanskog autora koja se čuva u Ratnom arhivu u Beču. Nakon kratke poznate povijesti karte, fokus biva premješten na isječak karte koji se direktno tiče Slavonije. Ovdje u radu autorica prolazi najvažnije prikazane vodotoke, toponime i razgraničenja, analizirajući točnost navedenih informacija. Rad se također dotiče očito nedovršenih dijelova karte te razglaba o estetskoj ili funkcionalnoj ulozi određenih simbola karte.

Robert Skenderović u radu *O pojmu Slavonije u korespondenciji franjevac Bosne Srebrenice u 17. i prvoj polovici 18. stoljeća* (439-460) prati razvoj i širenje korištenja pojma Slavonija za međurječje Save i Drave od sredine 17. stoljeća nadalje, s fokusom na ulogu franjevačkih redovnika u širenju i primjeni pojma na sve istočnija područja između spomenutih rijeka. Autor navodi donedavno slabo obrađeno pitanje uloge Zagrebačke biskupije u integraciji donjega međurječja u prostor Kraljevine te širenje imena Slavonija na istok vidi izravno povezano s pokušajima širenja crkvene i plemićke moći na novooslobođene prostore. Kao jedan od glavnih instrumenata širenja utjecaja biskupije i samoga imena Slavonija autor vidi savezništvo Zagrebačke biskupije i slavonskih franjevac.

Analizira kako razvoj novih crkvenih prilika korespondira s razvojem situacije na bojnopolju, koja od 1606. pa nadalje sve do druge polovine toga stoljeća polako ali sigurno sve više ide u korist Habsburške Monarhije. Širenje horonima Slavonija biva ključno za nametanje jurisdikcije Zagrebačke biskupije na područjima sve do Bosuta, makar nuštrb drugih biskupija poput Bosanske, dok ključnu ulogu igraju franjevci *separatisti*, koji se počinju poistovjećivati s tim imenom. Na kraju prihvaćanje takva proširenoga poimanja prostora Slavonije od habsburškoga dvora dovodi do jačanja crkvene jurisdikcije Zagrebačke biskupije i položaja hrvatskih i slavonskih staleža na novooslobođenom ili uskoro oslobođenom prostoru u drugoj polovini 17. stoljeća.

Radom *Utjecaj pograničnog položaja na razvoj gospodarstva u Slavoniji tijekom prve polovine 18. stoljeća* (461-494) Milan Vrbanus otvara pitanje društveno-ekonomskih prilika na nekoliko izabranih vlastelinstava Slavonije u 18. stoljeću. Na početku analizira primjenu kameralističkih politika dvora na stvaranje novih veleposjeda na području Slavonije, ali i negativne posljedice za ekonomiju zbog konstantne ratne opasnosti ili neposrednih prijetnji koje donose regionalne pobune. Kao negativne faktore za razvoj gospodarstva, osim izdvajanja za vojne potrebe, autor navodi velik otpor stanovništva samom procesu dekameralizacije. Loša porezna politika, visoka izdvajanja za korištenje lokalnih linija komunikacije, slaba naseljenost Slavonije i utjecaj konkurentnih osmanskih trgovaca samo su neki od glavnih razloga navedenih u ovom radu koji sprječavaju brži razvoj gospodarstva na vlastelinstvima u Slavoniji. U jasnoj analizi autor u radu prikazuje ekonomsku politiku prve polovine 18. stoljeća na području Slavonije kao u mnogočemu promašenu.

Analizu prostora grada Vukovara na prvim modernim planovima donosi Ante Grubišić u radu *Razdjelnica i poveznica Slavonije i Srijema – prostor grada Vukovara na prvim*

modernim planovima (495-528). Autor najprije navodi dostupnu ili već obrađenu arhivsku građu te izvore koji govore o prostoru grada Vukovara, ali i elaborira specifičnost građe i izvora koje namjerava analizirati u ovom radu. Zatim obrađuje vojne planove i kartografiju, koja je od velike važnosti za razvoj grada jer je od samoga početka 18. stoljeća Vukovar imao važnu vojnu ulogu. Osim važnosti cestovnih i riječnih prometnica, iz izvora vojne provenijencije doznajemo i informacije o trgovinskoj djelatnosti na prostoru Vukovara. Izvori civilne provenijencije prije svega fokus stavljaju na vođenje katastra i određivanje zemljišnih čestica. Autor naglašava da manjak civilnih izvora s početka 18. stoljeća možemo pripisati tome da kartografija kao znanost još uvijek počiva u vojnoj struci. Zatim u tabličnim prikazima, dijagramima i popratnom tekstu autor donosi pregled gospodarske aktivnosti na širem prostoru Vukovara. Zaključuje da dok gospodarska aktivnost na užem prostoru grada prolazi dinamične promjene pod utjecajem vojske i riječnoga prometa, veće promjene na širem prostoru grada vidimo tek u drugoj polovini 18. stoljeća.

Zbornik radova zaključuje rad Vladana Gavrilovića *Popis Pakračke eparhije krajem XVIII. veka* (529-554), u kojem autor daje pregled rasporeda i brojnosti pravoslavnoga stanovništva na području eparhije. Najprije donosi kratki pregled njezine povijesti kao jedne od najstarijih eparhija Srpske pravoslavne crkve na ovim prostorima. Zatim kreće u obradu popisa stanovnika eparhije iz 1797., gdje tabličnim prikazima, dijagramima, grafovima i popratnim tekstom detaljno prikazuje raspored znatnoga broja od gotovo 100.000 žitelja eparhije po najvećim mjestima stanovanja, na kraju navodeći Podgorač kao najveće mjesto eparhije te spominjući druga od velike važnosti poput Velikih Zdenaca, Daruvara, Slatine, Pakraca i Vočina.

Prikazani zbornik radova nudi zavidnu širinu tematike radova, koji svi na sebi specifičan način pridonose boljem razumijevanju

nastanka i dinamičnoga formiranja pojma *Slavonija*. Osim što je kronološki tijekom stoljeća prikazana eluzivnost preciznoga i ustaljenoga definiranja Slavonije kao geografske i političke cjeline, prikazane su i društveno-kulturološke promjene koje su mogle otežati njezino definiranje. Zbornik donosi prikaz pogleda na Slavoniju iz više regionalnih izvora, uključujući i one koji na međurječje gledaju podosta drugačije od izvora hrvatske i habsburške provenijencije. Ovaj je zbornik važan doprinos u boljem razumijevanju srednjovjekovne i ranonovovjekovne povijesti Slavonije i zemalja koje su u određenom vremenu potpadale pod taj horonim.

Ivan Trogrlić

Camillo De Franceschi, *Povijest Pazinske knežije na temelju isprava*, Pazin: Josip Turčinović d.o.o., 2023, 574 stranice

Već više od stoljeća nezaobilazan izvor za istarsku povijest djela su dviju generacija obitelji De Franceschi, Carla i Camilla, dvojice povjesničara koji su svojim marljivim historiografskim radom zadužili Istru. Najvećim Camillovim djelom jest upravo ovo, koje tek nakon točno pola stoljeća dobiva zasluženu pozornost i prijevod na hrvatski jezik, čime će poslužiti onima koji će se u budućnosti baviti poviješću srednje Istre. Camillo De Franceschi rođen je 1868. u Poreču, a preminuo je u Veneciji 1953. godine. Pripadao je poznatoj veleposjedničkoj i trgovačkoj obitelji iz Gologorice, koja je u taj skriveni kutak Istre došla u 17. stoljeću iz Furlanije, točnije iz Canal di Gorto. Njegov otac Carlo, osim političkim, bavio se i povijesnim radom te je poznat kao autor prve opće povijesti Istre *L'Istria – note storiche* (1879.). Camillo De Franceschi nakon završetka tršćanske Trgovačko pomorske akademije (Accademia di commercio e nautica – Sezione commercia-

le) djeluje kao knjižničar i ravnatelj Gradske knjižnice u Trstu (Biblioteca civica) te Pokrajinske knjižnice u Puli i Arheološkoga muzeja u Puli. Od 1944. do smrti živi i djeluje u Veneciji.

Cjeloživotna mu je pasija bila prošlost Istre, a posebno Pazinske knežije, dijela Istre koji je bio pod habsburškom vlašću. Bio je član društva za arheologiju i zavičajnu povijest Istre – Società istriana di archeologia e storia patria, osnovanog u Poreču 1884., gdje Društvo počinje izdavati i svoj časopis pod nazivom *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, u kojem će i Camillo poslije objavljivati svoje radove. Društvo djeluje u Poreču i Puli, zatim se sa svojim predsjednikom Camillom De Franceschijem preselilo u Veneciju, a od njegove smrti do danas djeluje u Trstu. Objavio je velik broj vrijednih radova iz starije i novije istarske povijesti u brojnim stručnim časopisima. Kao povjesničar, bio je samouk te je s velikim trudom sam učio čitati povijesne dokumente, čime je brojne spasio od propasti, a mnogi dokumenti koje je obradio i izdao u međuvremenu su se izgubili. Njegovo najmonumentalnije djelo ostaje *Storia documentata della Contea di Pisino – Povijest Pazinske knežije na temelju isprava*. Djelo je trudom Camillova sina Carla ml. priređeno i izdano u Veneciji 1963. u tri sveska časopisa *Atti e memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria. Nuove serie* (sv. 10, 11 i 12), a 1964. izdano je kao jedna knjiga u Trstu, te je sve dosad čekalo hrvatski prijevod. Knjiga je slijedom zamisli Camilla posvećena njegovu bratu, slikaru i grafičaru Giuliju De Franceschiju, čije grafike istarskih motiva nalazimo i u knjizi.

Izdavač i nakladnik ovoga djela je nakladnička kuća Josip Turčinović d.o.o. iz Pazina, a predstavljena je u pazinskom kaštelu 24. travnja 2024. kao V. svezak renomirane edicije *Povijest Istre* u grafičkoj obradi Zavičajne naklade „Žakan Juri”. Prijevod potpisuju dr. sc. Robert Matijašić i dr. sc. Klara Buršić-Matijašić, koji su ujedno i recenzenti, dok je urednik knjige Aldo Kliman.